

LUNDS
UNIVERSITET

Pedagogiska institutionen
Box 199, 221 00 Lund

Kurs: PED 460
Magisteruppsats, 20 poäng
61-80 poäng
Höstterminen 2001

Värdegrunden i Lpo –94 i ett samhällsteoretiskt perspektiv

Elisabeth Porath

Handledare: Piotr Szybek

Lunds Universitet
Pedagogiska institutionen

ABSTRACT

- Arbetets art: Magisteruppsats 20 poäng
- Sidantal: 23
- Titel: Värdegrunden i Lpo –94 i ett samhällsteoretiskt perspektiv
- Författare: Elisabeth Porath
- Handledare: Piotr Szybek
- Datum: 2002-01-08
- Bakgrund: Värdegrunden infördes i Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet 1994. Det är dock ett begrepp vars betydelse och funktion inte är fastställd. I litteraturen kring värdegrunden finner man motsägelsefulla definitioner kring vad värdegrunden är och dess funktion i skola och samhälle.
- Syfte: Syftet med denna uppsats var att sätta Lpo –94's värdegrund i relation till dagens samhälle för att öka insikten kring komplexiteten kring skolornas värdegrund.
- Metod: I uppsatsen gjordes textanalys av Lpo –94's formuleringar kring värde, värdegrund och värdering. Detta har tolkats hermeneutiskt enligt Ricoeur. Resultatet från analysen sattes i ett samhällsteoretiskt perspektiv för att på så sätt få fram relationen mellan Lpo –94's värdegrund och samhällsteorier som belyser dagens samhälle.
- Resultat: Resultatet av textanalysen av Lpo –94's innehåll visade en mängd olika motsättningar. Det var inte någon entydig bild som gavs i Lpo –94 av värdegrunden.
När resultatet av textanalysen av Lpo –94 sattes i relation till samhällsteorier gick det att se ett samband mellan samhällsutveckling som går från ett "antingen –eller" -samhälle till ett "både –och" -samhälle. Om "både –och" är otydlig öppnas möjlighet för en motmodernisering där "antingen –eller" tar över och skapar förutsättningar för en polarisering som skapar konflikt.

Resultatet blev att det finns ett samband mellan den osäkerhet kring värdegrunden som beskrivs i Lpo –94 och det samhälle som samhällsteorierna beskriver.
- Nyckelord: Värdegrund, Lpo –94, samhällsteorier, Anthony Giddens, Ulrich Beck,

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<u>Inledning</u>	1
<u>Presentation av uppsatsen</u>	3
<u>Värdegrunden som pedagogiskt problem</u>	3
<u>Historik kring skolans värdegrund</u>	4
<u>Litteraturoversikt kring värdegrunden i skolan</u>	5
<u>Definition av värdegrunden</u>	5
<u>Kulturell mångfald - gemensam värdegrund</u>	6
<u>Värdegrunden och dess förhållande till den demokratiska skolan</u>	6
<u>Värdegrunden i praktiken</u>	7
<u>Syfte</u>	8
<u>Utgångspunkt och frågeställning</u>	8
<u>Metod</u>	9
<u>Resultatredovisning av textanalys</u>	11
<u>A. En värdegrund - flera värdegrunder</u>	11
<u>B. Samhällets gemensamma värdegrund och mångkulturalism</u>	11
<u>C. Definition av värdegrund: Motsättningar och klargörande</u>	13
<u>D. Värdegrunden som mål eller färdriktning</u>	14
<u>E. Lärarnas roll som samhällsfostrare</u>	14
<u>F. Värden i skolan skall omfatta all personal</u>	15
<u>Sammanfattning</u>	15
<u>Samhällsteorier</u>	16
<u>Resultat</u>	19
<u>Sammanfattning av resultatet</u>	20
<u>Diskussion</u>	21
<u>Reflektion kring uppsatsen</u>	21
<u>Försök till förklaringsmodell</u>	22
<u>Fortsatt forskning</u>	23
<u>Referenser:</u>	24
<u>Internetreferenser:</u>	26
<u>Bilaga 1 Lingvistisktextanalys av Lpo -94</u>	27
<u>Bilaga 2 Rubriker ur resultatet av textanalys</u>	30

Inledning

Rubriken till första avsnittet av grundskolans läroplan från 1994 är ”Skolans värdegrund och uppgifter”. Denna rubrik har, tillsammans med mitt möte med skolan via mitt föräldraskap och via lärartidningar och annan massmedia, väckt ett intresse för vad begreppet ”skolans värdegrund” innebär. Jag har försökt att skapa mig en bild av värdegrunden genom att leta efter mer information.

Det första jag vanligtvis gör när jag skall söka kunskap kring ett okänt begrepp är att leta i lexikon och ordböcker av olika slag. Detta har jag gjort även när jag sökt information kring värdegrunden. När jag letade i Nationalencyklopedin (1998) fanns det inget ord mellan ”värdeförsändelse” och ”värdeindex”. Detta gäller även i Svenska Akademiens ordlista. Att inte hitta ett ord som ändå bevisligen finns, är spännande och föder en vilja att forska djupare kring vad begreppet innebär och står för.

Jag har gjort sökningar kring begreppet ”Värdegrund” via Lovisa, söksystemet vid Lunds universitetsbibliotek och söksystemet Libris, det nationella biblioteksdata systemet. Där fann jag böcker som på olika sätt handlar om värdegrunden. Det går att dela in dessa böcker i två olika grupper. De som är skrivna inom ”Värdegrundsprojektet” och är utgivna av Skolverket och utbildningsdepartementet och det som är skrivet inom ”Värdegrundsprojektet” och är utgivna av universitet och högskolor. Det är väldigt liten del av litteraturen som är skriven utanför värdegrundsprojekt. Jag blev lite frågande när jag upptäckte detta. Finns det inget intresse bland brukarna av värdegrunden det vill säga lärare, elever och skolpersonal kring värdegrunden eller är det ett begrepp som Utbildningsdepartementet och Skolverket av samhällsintressen försöker få förankrat i skolan? Är ”problemet” med värdegrunden ett skapat problem? Och framför allt; Är värdegrunden en produkt av det samhälle vi lever i idag?

Jag fick ett intryck av, när jag läste litteraturen, att värdegrunden, trots att läroplanen med formuleringen funnits sedan 1994, fortfarande är dåligt förankrad i den dagliga verksamheten på skolorna och att många fortfarande är osäkra på hur de skall förhålla sig till värdegrunden. Frågan är vad denna osäkerhet grundas i. Skapar den debatt som finns kring begreppet en större osäkerhet än vad den besvarar? Kan det finnas ett samband med samhället vi lever i idag?

Det finns en diskussionslista via e-post kring värdegrundsfrågor som det är möjligt att ansluta sig till via Skolverkets hemsida¹. Via denna diskussionslista förs en debatt kring skolornas arbete med värdegrunden. Jag anslöt mig till denna diskussionslista i september 2001 och får, efter det, debattinläggen via e-post. Här finns mycket intressanta synpunkter och det är en omfattande källa för information om olika uppfattningar och problemställningar från personer i skolans värld, kring värdegrunden.

Materialet om värdegrunden är förhållandevis nytt, det mesta är utgivet under 1999-2001, och det finns en hel del pågående projekt kring värdegrunden

---

¹ <http://www.skolverket.se/studier/vardegrunden/epostlista.shtml> 2001-11-19

(se Göteborgs universitet: www.vardegrunden.gu.org.se, Linköpings universitet www.ibv.liu.se/enheter/pius/forskning/vardegrund_och_demokrati.html och Umeå universitet www.educ.umu.se/forskning/vgc.html). Stor del av materialet kommer från centrala organ. Våldigt lite av informationen kommer från arbetet på skolorna om det inte är inom "Värdegrundsprojektet".

Det finns, har jag upptäckt, en mängd olika områden kring värdegrunden som det skulle behövas forskas kring. Det kan gälla frågan, vem som skall definiera vad? Hur skall värdegrunden förmedlas? Vilka konsekvenser får värdegrundsarbetet? Hur mycket påverkar/påverkas ren faktainläring av värdegrunden? I vilket arbete i skolan finns tecken på hur värdegrunden ser ut? Är det önskvärt att definiera värdegrunden eller är det väsentliga med värdegrunden bara att den debatteras? Vem inkluderas och exkluderas av värdegrunden?

Med denna uppsats vill jag se värdegrunden i ett mer övergripande perspektiv och försöka hitta vilket förhållande den har till dagens samhällskontext. Avsikten är att se om det går att hitta ett samband mellan osäkerheten som jag sett i debatter och vid kontakt med skolan, kring arbetet med värdegrunden och det samhälle vi lever i idag. Det är generellt sett avsevärt lättare att rätta till något som inte fungerar om det grundläggande felet hittas. Det är oftast enklare att se de ytliga felen och polera på ytan än att gå på djupet och åtgärda så att det blir hållbart i längden. Eftersom jag tidigare arbetat inom Svenska kyrkan, och också läst teologi, är min övertygelse att det är väsentligt, för att kunna säga något om ett begrepp, att veta i vilket sammanhang och i vilket samhälle texten är skriven. Ett exempel är Jesus förhållande till barnen. För att förstå vad som avses i texten måste det finnas kunskap om hur barns ställning var på Jesu tid, annars blir förståelsen för texten svårtolkad och kan förlora sin innebörd. (Bibel 2000 Mark 10:13-16)

Inledningsvis är utgångspunkten för denna magisteruppsats att försöka se vad det står skrivet i "Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet" från 1994, i hela uppsatsen omnämnt som Lpo -94. Sedan kommer jag att försöka att ge en bild av värdegrundsdiskussionen, det vill säga det som beskrivs vara problem och fördelar med begreppet värdegrund och arbetet med värdegrunden. För att slutligen sätta detta i relation till samhället där värdegrunden skall användas. Uppsatsen skall ses som en utgångspunkt för djupare och bredare forskning kring värdegrunden. Jag vill veta vad värdegrunden har för roll i samhället som vi lever i idag eftersom det är viktigt för att kunna försöka förstå de faktorer som spelar in när värdegrunden skall förankras i skolorna.

Det är lätt att uppfatta värdegrunden som svårdefinierad och komplicerad i den debatt som förs. Ett exempel på att det upplevs mer komplicerat idag än på 1960-talet, då det också fanns en skrivning i läroplanen om värdeförmedling, är att regeringen har avsatt 12 miljoner till "Värdegrundsprojektet". En möjlig förklaring, till att det upplevs som komplicerat är att det har kommit in så många andra kulturer i Sverige, att "golvet gungar", och att det finns en osäkerhet på vad det är för värden som gäller. Men det är inte säkert att detta är den enda orsaken, det kan också vara så att vi idag står i en brytpunkt där samhället håller på att förändras till något som vi inte vet vad det är. Samhäll-

förändringarna idag sker i en allt högre takt, även i skolans värld, vilket gör att det är svårt att exempelvis hinna förankra en läroplan innan det kommer en ny.

Presentation av uppsatsen

Detta är en kvalitativ teoretisk uppsats där olika dokument som handlar om värdegrunden granskas utifrån uppsatsens syfte och frågeställning.

Frågeställningarna och syftet kommer att utgöra basen för den efterföljande beskrivningen av vilka metoder som valts för att granska texterna och där beskrivs också vilka dokument kring värdegrunden som skall granskas. Därefter kommer resultatet av textgranskningen att sammanställas under olika rubriker. Det finns en mängd olika teorier som skulle kunna vara av intresse. Det gäller värdefilosofiska teorier, värdeteorier och kunskapsteorier. Dessa kommer jag att bortse ifrån och koncentrera mig på några samhällsteorier som kanske kan besvara frågor kring värdegrundens samhällskontext. Den efterföljande diskussionen avslutar och sammanfattar resultaten, för att detta skall utgöra en utgångspunkt för vidare forskning.

Att denna uppsats har en relativt begränsad textmängd har sitt ursprung i att värdegrunden är ett relativt nytt begrepp och att avsikten med uppsatsen är att sätta detta begrepp till hur samhället ser ut idag vilket vi inte har något facit till utan står mitt i. Jag har lagt ner mer energi på tolkning och djup av värdegrundens ställning i skolan i vårt samhälle idag, än på att täcka in så mycket som möjligt kring alla möjliga och omöjliga teorier kring värdegrunden i skolan.

Värdegrunden som pedagogiskt problem

Att se skolans värdegrund som ett pedagogiskt problem kan säkert diskuteras. Flera av de teorier som lyfts fram har ett ursprung i sociologin och många gånger är det så att pedagogiska och sociologiska problem går in i varandra. I denna uppsats ses värdegrunden som en del av skolans uppdrag som samhällsfostrare. Denna vinkling av problemställningen kring värdegrunden gör att det är ett pedagogiskt problem.

Historik kring skolans värdegrund

Sedan Sverige fick Allmän folkskola 1842 har det funnits olika formuleringar kring vilka värden som skall förmedlas i skolan. Från början var det Luthers lilla katekes som låg till grund och från 1919 var det Bibeln som var det som skolans värden byggde på (Hedin & Lahdenperä 2000).

Värdegrund som begrepp presenterades första gången i samband med arbetet med att plocka fram det som kom att kallas Lpo-94. I propositionerna 1992/93:220, 1992/93:250 står det "Som verkligt viktigt framstår skolans värdegrund förankrad i kristen etik och västerländsk humanism". Kring denna formulering framstod en intensiv debatt som Hagström (1995) redogör för i sin uppsats. Skolverket skriver i sitt svar på kritiken till propositionen att "Den etik som utredningen föreslår att skolan skall präglas av har sin historiska bakgrund i kristendomens ställning och den västerländska traditionen i det svenska samhället". Utredningen tog hjälp av Anders Piltz, då högskolelektor i medeltidens intellektuella historia och präst i katolska kyrkan, Lund, för att formulera vad som avsågs med begreppen och läroplanen antogs 1994 trots kritik och diskussioner. (Hagström 1995)

I november 1996 inrättades det en arbetsgrupp för samverkan kring arbetet med skolans värdegrund, 1999 var värdegrundsåret och då inrättade utbildningsdepartementet "Värdegrundsprojektet" (1999-02-22-2000-03-31) i syfte att stödja och stimulera det lokala arbetet i skolor och kommuner med att omsätta värdegrunden i praktisk handling genom olika målgruppsanpassade insatser. (Zackari & Modigh 2000)

Historiken kring värdegrunden är alltså inte så lång men däremot fylld av olika frågeställningar och försök till klargörande. Detta gör att det inte är så lätt att entydigt få en uppfattning om vad som avses.

Litteraturoversikt kring värdegrunden i skolan

I denna del av uppsatsen görs en sammanfattning av den forskning som bedrivits vid olika universitet och högskolor i Sverige men också det material som getts ut av Utbildningsdepartementet och Skolverket inom "Värdegrundsprojektet".

Vissa teman kring värdegrunden återkommer i en stor del av litteraturen. Det gäller:

- Definition av värdegrunden
- Kulturell mångfald - gemensam värdegrund
- Värdegrunden i förhållande till den demokratiska skolan
- Värdegrunden i praktiken.

För att skapa en viss struktur får dessa områden få utgöra en stomme för vad som skrivits tidigare kring värdegrunden.

Definition av värdegrunden

Problemet med att definiera av värdegrunden tas upp i många av böckerna. Ulla-Britt Hagström (1995) skriver i sin avhandling om hur värdegrunden kom till och hur politiker och andra diskuterade inför begreppets införande i Lpo -94. Det sammankopplades då till stor del med "kristen etik och västerländsk humanism" som var omdiskuterade begrepp. Hedin & Lahdenperä (2000) har i inledningen till sin bok gett en metafor som jämför värdegrunden med grunden till ett hus, ett hus som motsvarar samhället. De menar vidare att det är gemensamma värderingar som skall användas för att hålla samman boende i huset från andra boende i andra hus. Ordet "Värdegrund" består av grund, som är fast och värden som är föränderliga (Hedin & Lahdenperä 2000). Detta problematiseras av Bo Andersson (2001) som menar att detta är en schablonbild och frågar sig om grunden verkligen alltid är fast och om värdena är föränderliga. Det påtalas också att värdegrunden inte är evig och oföränderlig utan den förändras tillsammans med det samhälle den verkar i. Andersson gör också en skillnad i en grund *av* värden som statistiskt och en grund *för* värden som en dynamisk process som leder till dialog och reflektion. I boken "Värdegrunden – finns den?" (Orlenius 2001) ses värdegrunden i Lpo -94 som en bas som består av vissa grundläggande värden som är centrala. Dessa värden är: Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta. Detta bekräftas bland annat i en rapport från Utbildningsdepartementet (En värdegrundad skola 1997) där dessa punkter finns med tillsammans med respekt för miljön och det personliga ansvaret. I boken "Ständigt. Alltid!" (Skolverket 1999) ges personer med olika bakgrund möjlighet att skriva vad värdegrunden betyder för dem. Berit Hörnqvist, skolråd och huvudsekreterare i Läroplanskommittén har tillsammans med Ulf P. Lundgren, Generaldirektör, ordförande i Läroplanskommittén, skrivit om vad som avsågs med värdegrunden när den infördes i läroplanen. Det handlade då om de värden som skulle utgöra en grund för skolans arbete. De pekar också på formuleringar i Lpo -94 som visar vad värdegrunden är. I avslutningen i sitt kapitel, som är skrivet 7 år efter begreppet värdegrund först dök upp, menar de att nu när samhället förändras och vi får en ökad pluralism är det väsentligare än tidigare att värden fastställs och legitimeras i en läroplan.

Kulturell mångfald - gemensam värdegrund

Johan Liljestrand (1999) skriver i sin artikel att det finns en spänning i Lpo -94 mellan två målsättningar; att fostra till bestämda kulturhegemoniska värden och att verka för pluralism och diskussion kring värdena. Liljestrand har i sin artikel löst denna motsättning genom att säga att "det är möjligt att verka för etiska diskussioner om formuleringarna om fostran mot bestämda mål uppfattas som demokratiska värden som gynnar en pluralistisk diskussion om etik i skolan" (Liljestrand 1999). I "Med känsla och kunskap" (Tham 2000) finns också en diskussion kring om värdegrunden finns. Det finns en diskussion mellan tre olika personer som enas om att skolan måste få vara en plats där alla människor möts eftersom annars skulle inte samhället fungera. Ylva Bergström (1999) omtalar i sin artikel kravet på individuell frihet och behovet av gemenskap. Där menar hon att dessa två behov inte får ses som motsatser utan som att individ och kollektiv förutsätter varandra. Elisabeth Gerle, som tidigare var etikforskare vid Lunds universitet har skrivit en bok om "Mångkulturalism – för vem?" (2000) som går in på skolans värdetraditioner. Boken diskuterar kring värdegrunden i förhållande till mångkulturalism och belyser en mängd olika områden som inte är så lätta att hantera när Sverige går från homogenitet till mångkulturalism. Den belyser särskilt vilka värdekonflikter som kan uppstå i debatten kring muslimska friskolor, kvinnornas samhällsroll och olika traditioner bland invandrargrupper. Det finns ytterligare en bok som är utgiven av Skolverket om mångkulturalism i skolan (Roth 1998). I denna bok ställs problemet med en värdegemenskap i relation till framväxten av friskolor som ofta är religiösa med en annan syn på tydliga värden. Christer Hedin (2001) har gjort en sammanställning kring värdegrunden i relation till andra livsåskådningar och religioner. Han konstaterar avslutningsvis att "Värdegrundens etiska principer för relationerna till medmänniskor är allmänt accepterade" (s 98). Hedin pekar samtidigt på att det som är självklara livsideal för många inte skrivs ut och att det kan vara här som det finns skillnader.

Värdegrunden och dess förhållande till den demokratiska skolan

Värdegrunden och dess förankring i en skola som vilar på en demokratisk grund är ett annat återkommande tema. I skollagen står det att skolan skall vila på en demokratisk grund som innebär att den har som uppgift att förmedla kunskap om demokratiska värderingar och också att arbetet skall ske under demokratiska former (Utbildningsdepartementet 1997). I en fördjupningsstudie från Skolverket står det att skolans värdegrund konstitueras av demokratiska värden och att demokratiska värden är överordnade demokratiska fri- och rättigheter. Bengt-Ove Boström (2001) anser att det finns två risker med att tala om demokrati i skolan så länge skolan inte styrs demokratiskt, vilket han inte anser att den gör. Det första skälet är att elevernas, samhällsmedborgarnas syn på vad demokrati är fördunklas. I skolan handlar demokrati om att eleverna får välja fritt mellan olika fastställda alternativ. Den andra risken är att den form av demokrati som eleverna får uppleva kan leda till stor besvikelse. Om eleverna förväntar sig att få vara med och besluta om angelägna ting, men sedan inte får det finns det en risk att de tappar tilltro till skolan, samhället och till demokratin.

Värdegrunden i praktiken

Hur värdegrunden skall förankras och arbetas med i skolan är ett annat genomgående tema i framför allt böckerna från Skolverket inom Värdegrundsprojektet. Det ges exempel från olika skolor om hur verksamheten kring värdegrunden skall formuleras i skolan. Temadagar är ett exempel på hur värdegrundsarbetet kan se ut men det uttrycks också en fara med att det stannar vid dessa temadagar och att de endast får ses som en del av helheten. Det anges också som viktig att skolorna inte fokuserar enbart på olika former av kränkande behandling som en isolerad företeelse utan att de istället inriktas på att främja demokratiska värderingar (Zackari & Modigh 2000). Det finns annars en risk att värdegrundsarbetet bara blir sammankopplat med ”pekpinnar” och regler.

Skolverket menar i sin fördjupningsstudie (2000) att arbetet med värdegrunden är en ständigt pågående process. De tar sin utgångspunkt i nyare demokratiforskning den deliberativa demokratin eller samtalsdemokratin. De menar att en av de främsta möjligheterna med att arbeta med värdefrågor i skolan ligger i att skapa mötesplatser för reflekterade samtal om etik och moral, både mellan barnen och personalen, där de talar till och lyssnar på varandra, tar till sig resonemang och gemensamt försöker resonera sig fram till en lösning. I ”Med känsla och kunskap” (Tham 2000) resonerar sex studerande vid lärarutbildningen om sitt uppdrag som lärare och uttrycker en oro kring att hitta en balans mellan sitt uppdrag att fostra och kraven på den kunskap som skall förmedlas. I ”Gemensamhet och mångfald” (Häger 1999), som är en rapport om 32 skolors arbete med värdegrunden i praktisk tillämpning beskrivs ett projekt som pågick under läsåret 1996-98. Det främsta skälet till varför skolorna valde att delta i projektet var att de upplevde sig ha problem eller konflikter. Skolorna anger också enligt rapporten att de ser att ”skolan speglar samhället” och menar med detta att om samhället står inför förändringar eller osäkerhet så syns det i skolan. Rapporten avslutas med att konstatera att det viktigaste för skolornas arbete, både bland lärare och elever är att se och bli sedd.

Syfte

Syftet för denna magisteruppsats är att med utgångspunkt i Lpo –94 ge en bild av värdegrundens relation till samhället, det vill säga att först beskriva fördelar och problem med begreppet värdegrund och arbetet med värdegrunden, för att sedan sätta detta i relation till samhället där värdegrunden skall användas. Uppsatsen skall ses som en utgångspunkt för djupare och bredare forskning kring värdegrunden. Jag vill veta vad värdegrunden har för roll i samhället som vi lever i idag eftersom det är viktigt för att kunna försöka förstå de faktorer som spelar in när värdegrunden skall förankras i skolorna.

Böckerna, inläggen på demokratilistan och tidigare forskning som presenterades i inledningen har till stor del handlat om hur värdegrunden skall definieras, kulturell mångfald, demokrati och hur skolorna skall arbeta med värdegrunden. I denna uppsats skall värdegrunden ses ur ett samhällsteoretiskt perspektiv för att skapa en djupare förståelse kring problematiken.

Syftet med denna uppsats är att sätta värdegrunden i Lpo –94 i relation till dagens samhälle med hjälp av samhällsteorier för att öka insikten om komplexiteten i skolornas arbete med värdegrunden.

Utgångspunkt och frågeställning

Vid läsning av dokument kring värdegrunden blir det uppenbart att värdegrunden samtidigt är enkel och komplicerad. Det är enkelt, för att det är självklart att vårt samhälle vilar på någon form av grundläggande värden, samtidigt är det svårt att veta vilka dessa värden är och vem som skall formulera dem. Det har i de dokument jag läst kring värdegrunden, gjorts flera försök till definition dels av vad begreppet värdegrund är och dels definition av vad som ingår. Men det finns hela tiden reservationer för vilka värden som inkluderas och exkluderas och vilka medborgare som inkluderas och exkluderas.

Att hela tiden läsa om hur komplicerat något är, kan vara en faktor som gör att det föds en osäkerhet kring att definiera värdegrunden, som annars inte skulle ha funnits. Ett möjligt svar på varför det finns så stor osäkerhet kring den gemensamma värdegrunden kan vara att det skapas en oklar bild av värdegrundsbegreppet genom alla dessa utredningar. Det finns en möjlighet att det skapas en obalans mellan de som är engagerade i projekt kring värdegrunden och dem på olika sätt är berörda av värdegrunden i sin vardag. Här nedan följer de specifika frågeställningar som denna uppsats skall ge svar på:

- Hur formulerar Lpo –94 kring begreppet värdegrund och andra formuleringar som värdering och värde?
- Hur är relationen mellan det som står skrivet i Lpo –94 och de texter som skrivits för att fördjupa och utveckla arbetet med värdegrund?
- Finns det samhällsteoretiska förklaringar till oklarheten i definitionen av värdegrunden och dess roll i skolan?

Metod

Detta är en teoretisk uppsats som bygger på olika material som skrivits kring värdegrunden och de utgörs av

- Lpo –94
- Rapport och fördjupningsstudie från Skolverket
- Litteratur från Skolverkets Värdegrundsprojekt,
- Vetenskapliga artiklar från tidskriften *Utbildning & demokrati*,
- Inlägg från Skolverkets demokratilista.²

Dessa material kommer att tolkas hermeneutiskt med Lpo –94 som bakgrund för att sedan sättas i relation till samhällsteorier kring det samhälle vi lever i idag.

Det finns olika definitioner av hermeneutisk tolkning som representerar olika tolkningsproblem. (Ödman 1979) Den definition av hermeneutisktolkning som kommer att användas här företräds av Ricoeur (1988) och har som avsikt att få till stånd en kommunikation mellan läsaren, i detta fall mig, och författaren, i detta fall författarna till Lpo –94. Ricoeur menar att författarens avsikt och textens innebörd upphör att sammanfalla i den skrivna texten. Texten lever sitt eget liv, som kan gå utanför författarens avsikt. Det är således texten/texterna som skall tolkas hermeneutiskt inte vad författarna avsett. Tolkningen är inte till för att förstöra den intersubjektiva förståelsen genom att använda förklaringar utan förklaringen förmedlar det som texten står för. Denna tolkning leder från den naiva förståelsen till den lärda förståelsen via förklaringen. (Ricoeur 1988, Ödman 1979)

För att besvara den första frågeställningen (Hur formulerar Lpo –94 värdegrund, värdering och värde?) kommer det att göras en ingående analys av Lpo –94 för att få fram vad som sägs om värdegrunden, värdering och värden. Denna analys görs genom att plocka fram meningar med formuleringar som innehåller orden värdegrund, värdering och värden. Dessa meningar analyseras för att se vad som avses med formuleringen. Analysen görs med en form av lingvistisk textanalys (Bergström & Boréus 2000) som grundidé där textens innehåll granskas genom att undersöka dess språkliga uppbyggnad. Denna form av textanalys används för att uppdaga perspektiv och ideologiska budskap som inte utsägs lika tydligt och som inte kommer till uttryck med bokstavligt formulerade argument eller uttalade idéer. Denna form av analys avslöjar inte mer än det resultat som kunnat fås via genomläsning men de kan bekräfta intuitiva och otydliga budskap i texten. Analysen görs genom att analysera metaforer, lexikala aspekter och som i detta fall syntaxer eller meningsbyggnaden för komma åt mindre uppenbara ideologiska budskap i texten. (Bergström & Boréus 2000)

---

² De som uttalar sig på demokratilistan är personer som har tillräckligt intresse kring värdegrundsarbete för att leta upp detta på skolverkets hemsida (www.skolverket.se), ansluta sig samt läsa och komma med inlägg. Denna grupp utgör inte något representativt urval utan får ses som exempel på de åsikter och frågeställningar som finns hos brukarna av värdegrunden. Det finns enligt demokratilistan ca 350 deltagare.

Genom att göra denna analys av Lpo –94 läggs ett perspektiv på hur värden beskrivs och därigenom ges en uppfattning om de problem som eventuellt uppstår i texten. Detta görs genom att titta på olika formuleringar. Med denna analys kan olika spänningar som kan utgöra problem i texten upptäckas. Det kan vara spänningar som kan ses vid vanlig genomläsning men som kan göras tydligare vid en analys av de olika begreppen som används. Exempel på textanalysen (finns i sin helhet som bilaga 1)

Detta står	Detta blir konsekvensen vid en analys
1. Kapitel 1. Skolans värdegrund och uppgifter.	I denna skrivning upptäcks att det handlar om skolans värdegrund (<i>obestämd form singularis</i>) som är en och dess uppgifter som är flera. Slutsats: Skolan har en värdegrund.
3. Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på.	Här gäller det gäller det värden (bestämd form pluralis) som vårt samhällsliv vilar på. Det som är intressant är vem som inkluderas eller exkluderas i ”vårt”. Slutsats: Det finns flera värden. Det lämnas ingen förklaring på vem ”vårt” hänvisar till.

Resultatet från textanalysen utgör sedan basen för det som plockas fram från den övriga litteraturen. För att ytterligare sätta resultatet från textanalysen av Lpo –94 i ett större sammanhang tas relevanta inlägg från demokratilistan, som gjorts under september-november 2001, med.

De problemställningar och eventuella mönster kring problemen som upptäckts i dokumenten kring värdegrunden kommer att sättas i ett samhällsteoretiskt perspektiv, detta för att besvara frågan om värdegrundens relation till samhällsteorier kring samhället vi lever i idag. På så sätt kan denna uppsats bidra till att fördjupa diskussionen kring värdegrunden i Lpo –94 och därmed öppna vägar till vidare forskning.

Urvalet av Lpo –94 gjordes eftersom det är den läroplanen som ligger till grund för de övriga läroplanerna som Lpf –94 och Lpfö –98.

Jag har valt att använda Ulrich Beck och Anthony Giddens samhällsteorier och för att skapa en bakgrund till deras syn på samhället idag har jag använt teorier från Durkheim och Parsons. Detta för att Beck och Giddens har gjort en analys kring samhället som det är nu, det vill säga 1990-talets Europa, och därmed inte har något samband med Värdegrundsdiskussionen i den svenska skolan.

Resultatredovisning av textanalys

Här kommer en sammankoppling mellan resultatet från textanalysen (se bilaga 1) och de texter som på olika sätt talar om värdegrunden, värdering och värden. Resultatet har jag delat in i sex olika rubriker, A-F. Hur denna indelning har fastställts redovisas i bilaga 2.

A. En värdegrund - flera värdegrunder

Textanalysen framhäver i Lpo -94's första rubrik att "värdegrund" står i singularis. Detta förespeglar att det finns det en enda värdegrund. I en bok (Tham 2000) finns ett kapitel som heter "Den officiella värdegrunden finns egentligen inte". Där finns en dialog mellan Lars H Gustafsson, Nalin Peggul och Mats Trondman som diskuterar om det finns en gemensam värdegrund eller om det bara finns en mängd individer med sin egen värdegrund. I denna diskussion ger de inblandade belägg för att det finns flera värdegrunder. Lars H Gustafsson, ser inget problem i detta utan menar att i mötet mellan den personliga värdegrunden och den förmodade officiella, kan ett spännande möte uppstå. Diskussionen handlar också om hur värdegrunden förändras, att skolan idag inte är densamma som för några år sedan. Efter denna inledande diskussion ges exempel på värdegrunden i fyra olika skolor (Tham 2000). Värdegrunden är gemensam samtidigt som det görs det klart att den inte är gemensam för alla, eftersom den måste förmedlas, är en paradox som påtalas. (Häger, Kamperin & Toivo 1999)

B. Samhällets gemensamma värdegrund och mångkulturalism

Skolan beskrivs som en arena med en mångfald av många olika kulturer som lever sida vid sida. Så var det inte tidigare då fanns det enstaka personer från andra kulturer men de var bara ett litet antal och utgjorde inget hot mot det traditionellt svenska. Idag, i en del områden, möts elever ur många olika invandrargrupper i skolan. De kan vara så många att de som är "svenskar" är en minoritet. Det ges olika exempel på hur denna situation skall hanteras i förhållande till värdegrunden. Dessa olika förhållningssätt till mångkulturalismen i skolan kan ses som poler i ett kontinuerligt spektrum. Den ena polen utgörs av att en kultur, troligtvis den svenska, tar över och definierar "gemensam" och det anges vara den dominerande tendensen i skolorna och ett exempel på detta är den strävan att definiera begreppet "gemensam värdegrund". Den andra polen i förhållningssätt kan vara en situation där många olika människor och viljor samsas och möts på lika villkor och att detta i sig skulle utgöra en "värdegrund". I denna formulering blir inte målet att definiera gemensamt utan att se och bejaka olikheter. (Häger, Kamperin & Toivo 1999)

Om skolan har, som i det står i formuleringen i Lpo -94, uppgiften att "aktivt och medvetet påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dem komma till uttryck i praktisk vardaglig handling". Då blir resultatet att skolan skall assimilera elever med invandrarbakgrund och försvenska dem. På detta sätt riskeras invandrarelever bli betraktade som inkompetenta eftersom de inte omfattar de svenska värderingarna.

Det finns också en risk att invandrarelever tar ställning mot sina föräldrars kultur, språk och värderingar för att passa in i det svenska samhället. Dessa ungdomar kan komma att bli marginaliserade och detta kan leda till kriminalitet och sociala problem. (Lahdenperä & Hedin 2000)

Värdegrunden kan uppfattas som en sammanfattning av de värden som alla medborgare är eller bör vara överens om. Det kan handla om att alla måste enas om dessa punkter för att kunna leva tillsammans i Sverige (Hedin & Lahdenperä 2000). Det finns också områden som anges vara svåra att förstå och motivera utifrån de centrala värdena det kan gälla barncentrering och åldersdiskriminering, skoldemokrati och föräldrainsflytande, jämställdhet eller (jäm)likhet, individens frihet med sexuell frigörelse (Hedin & Lahdenperä 2000).

Läroplanen får också kritik för att den har otydliga formuleringar som kan te sig problematiska i ett etiskt perspektiv som förordar pluralism. (Liljestrand 1999)

Det finns i litteratur från Värdegrundsprojektet en annan tolkning av värdegrunden och pluralism. Här avses istället att det är respekten för människors lika värde som måste vara ledstjärna. Det finns ett klart ställningstagande att inte någon speciell åskådning eller samhällstradition kan ges tolkningsföreträde gentemot någon annan i ett värdepluralistiskt samhälle. Denna tolkning har sitt ursprung i pluralism och demokrati och de menar att denna tolkning av värdegrunden är nödvändig i ett pluralistiskt samhälle. De vill att demokratiska principer skall lyftas fram och att genom samtal och möten i skolan skall det uppnås respekt och tolerans för andra människors åsikter och synsätt. (Zackari & Modigh 2000)

Det kommer också till stor del fram skilda åsikter på Skolverkets demokratilista kring lärares och skolledares erfarenheter kring spänningar i tolkningen av värdegrunden i en mångkulturell skola.

”Ett livsviktigt värde för mig i min undervisning av invandrarelever på högstadiet (jag har bara andraspråkselever) är att de får säga vad de tänker om terrorattacken. Det är inte helt angenäma åsikter men har de väl fått ösa ur sig så räknar jag med att samtalet är igång. Det perspektiv elever från arabvärlden har, kommer ju sällan till uttryck i skolans verksamhet överhuvudtaget. Många känner sig helt marginaliserade” Sonja 2001-09-15. Detta inlägg bemöts av ett inlägg där det ges råd hur elevernas ”Inte helt angenäma åsikter” kan bemötas. ”Ett sätt att nyansera diskussionen i elevgrupper där det antingen råder hatiska stämningar mot USA eller hatiska stämningar mot den muslimska världen, är att samla urklipp där olika ledare för politiska och religiösa organisationer uttalar sig. Inte minst Sveriges Muslimska råd och Sveriges Unga Muslimer (jag tror de heter så) har givit många föredömliga kommentarer. Det går förmodligen att finna bra nyanserade uttalande från alla möjliga grupperingar i samhället. Var och en har givetvis rätt att ha sin åsikt. I skolan måste vi dock stå för den värdegrund som fastslagits i läroplanen. Jan 2001-09-15” Detta är exempel på att det inte är lätt för lärare att låta allas åsikter komma fram och det blir lätt så att vissa värden får ett större värde än andra.

C. Definition av värdegrund: Motsättningar och klargörande

Ett försök till definition är att begreppet ”värdegrund” består av två delar *värde* och *grund*, där grund är konkret och värde är abstrakt. Det görs en metafor att värdegrunden är som ett hus – samhället – som står på en grund det vill säga på den fasta värdegrunden. (Hedin & Lahdenperä 2000) Denna metafor ifrågasätts och då handlar det om frågor som vilka invånare som finns i huset och vilka kriterier det finns för att särskilja husinvånarna från andra? (Zackari & Modigh 2000). Det som i Lpo –94 står under rubriken grundläggande värden är

Skolan skall främja förståelsen för andra människor och förmåga till inlevelse. Ingen skall i skolan utsättas för mobbning. Tendenser till trakasserier skall aktivt bekämpas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. (Lpo –94) Andra teman som anges vara definitionen av värdegrunden är demokrati, alla människors lika värde, människans skyldigheter och rättigheter. Dessa grundläggande värden skall skolan inte endast undervisa om utan de skall också genom- syra hela skolans verksamhet. (Zackari & Modigh 2000)

Att det är svårt att definiera värdegrunden och att det finns många problem med skolornas arbete kring värdegrunden, är inte någon svårighet att upptäcka. Problemen handlar om skolans grund i demokratin och dess idé om fördelning av makt (Zackari & Modigh 2000), frågeställningar kring vems värdegrund det är som avses (Häger, Kamperin & Tivo 1999) eller brytpunkten mellan svenska värde-traditioner och det mångkulturella samhällets krav på nyordning (Gerle 2000).

Skolan är en arena där konflikter kring värdegrunden blir synliga. Detta genom att skolan förknippas med attitydpåverkan, kunskapsförmedling, identitetsskapande och socialisation (Roth 2000). Skolan är också en arena för relationer och möten där det uppstår konflikter kring värdegrunden. Samtidigt finns en uttalad kritik till skolan som värdeneutral och menar att skolan då mister sin möjlighet att formulera värden (Bergström 1999). Exempel på områden där det kan uppstå konflikter mellan skolans värdegrund och de olika grupper som kommer till skolan är barncentrering och åldersdiskriminering, skoldemokrati och föräldrainflytande, jämställdhet eller jämlikhet och individens sexuella frigörelse. (Hedin & Lahdenperä 2000)

Ett annat perspektiv på frågeställningar kring de värdekonflikter som uppstår i skolan handlar i förlängningen om vilket samhälle vi eftersträvar. Ett exempel när det blir tydligt är i diskussionen kring de muslimska friskolornas framväxt. Det har blivit tydligt att det är likartade diskussioner som uppstod vid införandet av kristna friskolor och då blir frågan om värdekonflikten endast gäller mellan ”gamla” och ”nya” svenskar eller mellan kristna och muslimer. Här är ett tydligt exempel på en brytpunkt mellan gamla svenska värde-traditioner och krav på nyordning (Gerle 2000).

D. Värdegrunden som mål eller färdriktning

Värdegrunden beskrivs enligt läroplanen främst som mål att sträva mot. Detta får till följd att skolan bör konkretisera värdegrunden så att den kan utvärderas och följas upp. Läroplanen ger endast generella och etiska mål på ett relativt och abstrakt plan.

I läroplanen finns det olika mål. Det finns mål att sträva mot som exempelvis värdegrunden men också mål att uppnå kring kunskapen i läroämnena. Det är lätt att målen att sträva mot får stå tillbaka till förmån för målen att uppnå efter som målen att uppnå är konkreta och därmed också mätbara.

Ett mål som skall kunna utvärderas är också den syn som kommer fram när Utbildningsdepartementet skriver som förslag på åtgärder kring arbetet med värdegrunden på nationell nivå att "Skolverket bör fortsätta att utveckla mätmetoder och mätinstrument som skolan behöver för att rätt kunna bedriva och utvärdera den demokratiska fostran". Den demokratiska fostran får här ses som en del av värdegrunden (Utbildningsdepartementet 1997).

Det finns också beskrivningar att ideal, som värdegrunden, inte är till för att realiseras utan att de är till för att verka reglerande på våra tankar och vårt handlande just i den spänning och obalans som uppkommer i praktiskt förhållande. De dubbla perspektiv som förs fram är spänningen mellan verklighet och ideal, praktiska villkor och pedagogiska villkor och mellan nuet och framtiden. (Fritzell 1998)

E. Lärarnas roll som samhällsfostrare

Att lärarrollen idag är utsatt läser vi ganska ofta om i dagstidningar. I litteraturen från Värdegrundsprojektet beskrivs ett samtal mellan lärarkandidater (Tham 2000). De menar att lärarnas arbete med värdegrunden är ett uttryck för hur lärarna mår och hur den pressade och stressade situation som upplevs bland lärare påverkar arbetet med värdegrunden. Det handlar även om att lärare behöver stöd i sin yrkesutövning (Zackari & Modigh 2000). Här beskrivs att läraren behöver stöd i sin profession men också i etiska och professionella ställningstaganden. Det efterlyses också en större kompetens bland lärarna (Utbildningsdepartementet 1997) i frågor gällande arbete kring värdegrunden. Här avses att det inte räcker att öka utbildningen i dessa frågor under lärarutbildningen utan det krävs fortlöpande fortbildning så att lärare kan lära sig att upptäcka och arbeta med situationer som avviker från värdegrunden. Ett av inläggen på demokratilistan talar just om detta. "Många lärare mår dåligt av att de "måste vara kollegiala", ta hänsyn till dem som fortfarande inte öppnat läroplanen (de har nog aldrig vågat). Vädra ut i våra personalrum och klassrum. Vi behöver frisk luft. Björn 2001-11-09"

Sammanfattningsvis efterlyses det bättre kompetens och möjlighet för lärare att arbeta med värdegrunden. Det som till viss del talar mot detta är att det kom en folder "Lärares yrkesetik – eleven i centrum" med Lärarnas tidning nr 42/2001 från Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund. Foldern redovisar hur lärare arbetar med etiska frågor. I en mening i inledningen som båda förbundsordförande har skrivit under står det inledningsvis "Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund har antagit yrkesetiska principer för lärare. En viktig orsak till detta beslut är att lärare utövar ett av samhällets viktigaste yrken."

Texten fortsätter lite längre ner på sidan *"Allt lärande innefattar värderingar och etiska ställningstagande"*. *I de etiska principerna återspeglas de gemensamma värderingar lärare har och förväntas ha*". Detta avspeglar även min egen erfarenhet av skolan att lärare står yrkesetiskt mycket långt från varandra många gånger. Avslutningsvis i foldern påtalas "lärarnas viktiga uppdrag i samhället, att ansvara för kommande generationers grundläggande utbildning och fostran.

F. Värden i skolan skall omfatta all personal

Ytterligare problem inom skolan beskrivs som att arbetet med värdegrunden måste omfatta hela personalgruppen, inklusive grupper som skolmåltidspersonal och vaktmästare. Det är dessa personalgrupper som kan tillgodo se elevernas behov av till exempel specialkost inte bara på grund av medicinska skäl, utan också vid etiska och religiösa ställningstaganden. (Häger, Kamperin & Toivo 1999) Det har framförts kritik om att personal på skolorna som inte är lärare inte är med i projekt och fortbildning eftersom deras anställningsavtal inte innefattar denna verksamhet. Det har förekommit att de har inbjudits att medverka men då på sin fritid, vilket vanligtvis leder till att de inte kommer. (Häger, Kamperin & Toivo 1999) Det ges också som exempel att den skola som inte vidtar åtgärder vid handlingar som bryter med de grundläggande värdena, förmedlar dubbla värden. (Zackari & Modigh 2000)

Sammanfattning

Det finns ett genomgående tema vid granskning av den sammantagna bilden av Lpo –94 och de texter som finns kring den och det är att det finns en mängd olika motsättningar. Exempel på detta är:

- Det finns en uttalad värdegrund i skolan/Det finns många olika värdegrunder i skolan.
- Skolan skall ange en värdegrund som alla med annan kultur skall anpassa sig till/Skolan skall ge en möjlighet att alla olika kulturer skall forma en värdegrund tillsammans.
- Värdegrunden utgör ett mål som alla i skolan skall sträva mot och det skall utvärderas/Värdegrunden är en färdriktning som visar åt vilket håll skolan skall sträva i sitt arbete.
- Lärarnas osäkerhet i sin roll i förhållande till värdegrunden är ett uttryck för lärarnas allmänt utsatta situation/Lärarnas osäkerhet beror på att de behöver mer utbildning.
- Experter skall fastställa värdegrunden/Värdegrunden skall utgöras av de inblandades gemensamma värden.

Det är alltså inte någon entydig bild som ges av det som står i Lpo –94 och de dokument som på olika sätt beskriver värdegrunden vilket säkert är förvirrande för många som arbetar med den.

Samhällsteorier

Under punkterna ovan har det framkommit en hel del olika motsägelser kring Lpo –94's formulering och tolkning av skolans arbete värden och värdegrunden. Hur förhåller sig alla dessa motsägelser och skiljaktiga uppfattningar sig till samhället i övrigt? Jo, dessa dikotomier kan vara en del av en allmän känsla av att samhället vi lever i idag står inför en rad förändringar. Det gamla industrisamhället är på väg bort och vi är i något annat som vi får motsägelsefulla uppgifter på vad det är. Det finns dock olika benämningar kring dagens samhälle, vilket också kan vara förbryllande. Det kallas ibland det post-moderna samhället men kallas även risksamhälle, det reflexiva samhället, senmoderna samhället eller det eftermoderna samhället. Forskarna är inte eniga och de använder delvis olika begrepp. Här bestämmer jag mig för att följa den framställning som Giddens och Beck står för. Både Giddens (1996) och Beck (1995, 1998) tar avstånd från begreppet postmodernt samhälle. Giddens menar att om vi skulle gå in i en ny era av postmodernitet, innebär detta att den sociala utvecklingens bana, för oss bort från modernitetens institutioner mot en ny välvärdad typ av social ordning, vilket inte är fallet. Beck (1995) håller med Giddens om att samhället är på väg in i en ny tid men ser denna nya tid som en utveckling av moderniteten, reflexiv modernitet och inte postmodernitet.

Durkheim (1858-1917) och Parsons (1902-1979) representerar en helt annan syn på samhället. De utgör därför en bakgrund mot vilken Becks och Giddens samhällsteorier framstår tydligare, vilket ger ett underlag till förståelse av formuleringarna i och kring Lpo –94 och dess värdefostran.

Durkheim menar att någon form av gemensamma ideal och värderingar alltid kommer att behövas (Boglund 1998) och för att dessa skall utvecklas måste samhällets organ gripa in och lägga dess betingelser till rätta. Durkheim menar också att traditionernas upplösning måste bejakas och tendensen att klamra sig fast vid förgångna värdeskalor skall bekämpas. Det handlar enligt Durkheim inte om att förneka värderingarnas betydelse utan att övertygande bevisa behovet av en ny samtids anpassade moral och medverka till att skapa moralbildande institutioner. Vad har då hänt med institutionerna? Jo, institutionerna faller sönder på grund av att de berövas självförståelse och trygghet och ersätts av individernas beslut (Beck 1995). I det nya reflexiva samhället är individerna vinnare (och även) förlorare. Tesen att ”upplösa traditionerna”, som Durkheim ansåg så viktig, har slagit tillbaka så att institutionerna slagits sönder till förmån för individerna. Giddens menar in sin tur att de moderna institutionerna tagit över stora delar av det sociala livet och dränerat dem på det meningsinnehåll de en gång hade. Detta leder i sin tur till att privatsfären har försvagats även om många av livets primära tillfredställelser fortfarande finns här eftersom det förnuft som finns på institutioner har en begränsning vad det gäller vilka värden de förmår att genomdriva.

Parsons utvecklar Durkheims tes med att övertygande bevisa behovet av nya moralbildande teser och menar att det grundläggande kittet i samhällskroppen är en grundläggande värdegemenskap och en tilltro till att andra skall följa spelreglerna. Giddens utvecklar begreppet tilltro och kallar det tillit och ser det som en term i relation till risk. Tilltro jämföras ofta med förtroende men här gör Giddens en distinktion där tilltro handlar om en situation där individen överväger olika alternativ och ser de risker som är knutna till ett beslut, medan förtroende handlar om ett beslut utan att överväga risker.

Vid besvikelse i samband med förtroende blir individen besviken på andra, vid tillit måste en del av skulden läggas på individen. Giddens menar att det inte går att skilja på förtroende och tillit utan tillit är en speciell sorts förtroende som är kontinuerligt. Medan Parsons talar om tilltro till andra gäller Giddens tes tilliten till symboliska medel eller expertsystem under frånvaro i tid och rum. Det kan då gälla tillit till personer men då gäller det oftast deras verksamhet och inte deras person.

”Urbäddningsmekanismerna” som vilar på tillit delas upp i två grupper skapandet av symboliska medel och expertsystem. Båda dessa mekanismer bygger på att tillit sätts till abstrakta förmågor istället för till individer. Expertsystem som Giddens talar om kan exempelvis vara Utbildningsdepartementet, Skolverket, läroplanen och däri Värdegrunden. Dessa expertsystem förskjuter sociala relationer från det omedelbara sammanhanget. Expertsystemen ”urbäddar” genom att erbjuda ”garantier” för förväntningar som sträcker sig över tidsrummet och med det skapas avstånd. För de flesta människor är tilliten till expertsystemen inte beroende av full insyn kring vilka processer som styr eller ett behärskande av den kunskap de genererar. Erfarenheten kring tilliten till expertsystem bygger på erfarenheten att de oftast fungerar som de ska. Dessutom är dessa expertsystem underordnade en kontrollinstans som skall skydda expertsystemens konsumenter. Detta kan kopplas till Parsons teori om att socialisationen i ett samhälles struktur görs genom att skapa kompetenta rollinnehavare som ansluter sig till rådande sociala värderingar. Ett samhälle måste få sina medlemmar att uppfylla rollförväntningar. Om detta inte sker kommer samhället i obalans. Dessa rollkonflikter kan utgöras av att människor samtidigt har flera roller med motstridiga krav eller att rollförväntningarna inom en roll inte är i harmoni.

Parsons resonemang kring motstridiga krav i sin tur ses som exempel på det moderna samhällets ”antingen - eller” som avlöses av det senmoderna samhällets ”både - och”.

I en ”antingen – eller” värld är det bestämda poler som styr tillvaron. (Beck 1995) Det kan gälla exempelvis roller i samhället men också värderingar. I en ”både – och värld” finns det utrymme för många åsikter och värden. Detta utvecklar Beck med att förklara hur relationen mellan ”både – och” och ”antingen – eller” ger förutsättningar för det ena och det andra.

”Både – och” kan tolerera ”antingen – eller” bara så länge som ”antingen - eller” inte förnekar och utplånar ”både – och”. När saken ställs på sin spets är det alltså inte ”både - och” utan ”antingen – eller” som får råda i begreppsparet ”antingen eller”/”både och”. (Beck 1995 s 93)

När Beck förklarar utvecklingen från ett ”antingen – eller” samhälle till ett ”både – och” samhälle blir resultatet att vi i dag genom ”både – och” samhället utvecklar förutsättningar för en motmodernisering mot ”antingen – eller” samhället. Det polariserade ”antingen – eller” samhällets värden och värderingar tolereras så länge de är en del av ”både – och” samhället. Beck menar att det finns en motmodernisering som exemplifieras av våld och mot våld på våra gator. Detta våld sopar undan frågorna och besvarar genom handling. Detta kan gälla olika former av praxis som normering, värde, kunskap och medvetenhet utan argumenterande. ”Våldets motmodernitet absorberar frågor i och genom handling.” (Beck 1995 s 97)

Enligt Parsons kan ett samhälle inte fungera utan ett visst mått av gemensamma normer och värderingar. Det vi ser idag när samhället moderniseras är att värdesystem ändras.

De sekulariseras genom att religionen som värdesystem träder tillbaka i människors liv och den differentieras genom att samhället blir mer mångkulturellt. Detta skapar möjlighet till individualism och autonomi men också rotlöshet. Den individualism som Parsons förespråkar *upplöser*, enligt Beck, industrisamhällets livsformer och denna upplösta livsform *avlöses* av att individerna själva måste iscensätta och lappa ihop sina liv. Denna upp- och avlösning av industrisamhällets livsformer, som Giddens benämner *disembedding* och *reembedding*, sker inte genom slump, individuellt handlande, frivilligt eller genom olika historiska betingelser utan det sker under rambetingelser för det utvecklade industriella arbetsamhällets välfärdsstat, som utformats sedan 60-talet. Detta gäller exempelvis familjen kontra individen. "Individualisering" menar Beck "vilar inte på individens fria beslut". Sedan citerar han Sartre som säger att "Människor är dömda till individualisering". För Parsons är den personliga autonomin det enda ideal som kan vara gemensamt för alla i ett modernt differentierat samhälle. Uppfattningen att personlig frihet är idealet slås sönder av Beck. Han visar att många av individens beslut ingalunda är fria då de är påtvungna genom premisser som leder till dilemman. Parsons ser endast gott i det moderna samhället. Individen värderas efter vad den gör snarare än den man är och att alla regler gäller för alla. Parsons är övertygad om att moderniseringsprocessen kommer att resultera i ett mer rationellt, rättvist och tolerant samhälle även om rationaliseringen av värdesystem och den fortgående differentieringen också kan resultera i konflikter och rotlöshet. (Boglund 2000)

Hur tar då det senmoderna samhället ansvar för när det upptäcks att något inte fungerar. Det har både Beck och Giddens utvecklat. Beck menar att när något, typ värdegrunden (min kommentar), inte fungerar förklaras och definieras det istället för att titta på om det finns grundläggande systemfel. Giddens hänvisar till individens tillit till expertsystemen och dess kontrollsystem.

Resultat

Den spänning som finns i synsättet mellan Durkheim och Parsons å ena sidan och Giddens och Beck på den andra går att finna i diskussionen i och kring värdegrunden i Lpo -94. Durkheim ville skapa moralskapandeinstitutioner, i detta fall kan det gälla skolan, som slår i sönder traditioner till förmån för en moral som passar samhället. Denna sönderslagning av traditioner har i sin tur lett till en utveckling där skolan står i en situation där den dels skall göra upp med fastställda traditioner, som i sin tur skapar individualism, och samtidigt anpassa sig till samhällets krav på att fostra goda samhällsmedborgare. Det finns en tydlig spänning i förhållandet mellan samhällets krav på skolan att fostra medborgare samtidigt med utvecklingen till större individualism och människor med egna värden.

Tilliten till expertsystem är också tydlig i diskussionen kring värdegrunden. Det finns tydliga signaler på att skolorna söker svar på hur de skall konkret förhålla sig till värdegrunden. Det som pekar mot detta är motstridiga signaler från Utbildningsdepartementet och Skolverket som pekar på att skolorna själva skall forma sitt arbete kring värdegrunden. Å andra sidan finns mycket material kring hur arbetet med värdegrunden på skolorna skall utformas, vilket i sig motsägs av att de skall utforma värdegrundsarbetet själva.

Det finns idag, som jag ser det, en stor tillit till expertsystem. Det gäller just detta att tilliten är större till systemen än till individen. Exempel jag funnit i böckerna om värdegrunden vittnar om att de enskilda intressenterna har svårt att känna tillit till sig själva och kompetensen på den egna skolan. De söker hela tiden bekräftelse i sin uppfattning mer än att skapa dialog.

Parsons efterfrågar kompetenta rollinnehavare som ansluter sig till rådande sociala värderingar och det är säkert efter detta system många äldre lärare utbildades och därför verkar. Det finns däremot en annan tillvaro idag som ger signaler om att lärarna istället skall "klargöra och diskutera" värdebegrepp och dess konsekvenser. Detta är i sig delvis motsägelsefullt då de både skall klargöra det vill säga redovisa vad det är *och* diskutera det vill säga ifrågasätta. Detta kan ses som ett exempel på Becks beskrivning på övergången mellan "antingen – eller" till "både – och".

Ett annat exempel på just detta med "både – och" är relationen till hur skolan skall hantera relationen mellan om det finns en värdegrund eller om det finns många värdegrunder. Att skolan är en arena där det blir mycket tydligt om människor har olika värdegrunder är lätt att inse (och detta gäller inte bara mellan invandrare och svenskar utan i högsta grad inom dessa respektive grupper). Hur skolan skall förhålla sig till dessa båda grupper finns det "både – och" lösningar på. Skolan skall enligt Lpo -94 både "leva med och inse värden som ligger i en kulturell mångfald" samtidigt skall "läraren klargöra och diskutera det svenska samhällets värdegrund". Det gäller å ena sidan att uppskatta kulturell mångfald å andra sidan finns det en uttalad önskan att det är den svenska värdegrunden som skall klargöras och diskuteras.

Problemet uppstår, som Beck skriver, i att "både – och" det vill säga den inställningen där det tas hänsyn till alla kulturer tillåter "antingen – eller" medan det inte fungerar tvärt om. Beck menar också att det finns en motmodernisering som vill ha tillbaka de fasta värdena som "antingen – eller" står för.

Individualiseringen som Parsons ger exempel på finns i Lpo -94. Det står att "individens frihet och integritet... är de värden skolan skall gestalta och förmedla". Tyvärr går det också att hitta exempel på de premisser som Beck ger exempel på. Skolan har kvar skolplikten som ingalunda är ett exempel på en företeelse som befrämjar individens frihet och integritet. Detta diskuteras i ett av materialen från "Värdegrundsprojektet" och där de anser att det skulle vara önskvärt med det som finns i Norge, en läroplikt.

Parsons hade en bild av att moderniseringsprocessen skulle resultera i ett mer rationellt, rättvist och tolerant samhälle även om han också insåg att det kunde resultera i konflikter och rotlöshet. Beck menar att i denna moderniseringsprocess får som resultat bieffekternas bieffekt för att när individen stärks och befrias de från institutionens rollbundenhet, subjektivitet, konflikt, kunskap, reflektion, kritik och kreativitet och blir inte som Parsons säger mer toleranta och rättvisa. Detta kan i sin tur leda till att det öppnas nya vägar för beslutsfattarna som både kan orsaka blockad och uppfinnandet av det politiska. Alltså ännu ett "både -och" tillstånd där det i övergången mellan "antingen - eller" och "både -och" blir "antingen -eller" som dominerar.

Sammanfattning av resultatet

När jag sätter resultatet från textanalysen och tolkningen av Lpo -94 finns det några aspekter som kan vara värda att sammanfatta.

- I det samhälle där skolan är en del äger en viss utveckling rum. Den leder till en situation där det dels finns traditioner som skapar individualism, och dels ställs krav på skolan att fostra välfungerande samhällsmedborgare. Här går det att se en spänning: hur pass individuella kan människor bli och ändå dela samhällets gemensamma värdegrund.
- Spänningen mellan individualism och fostran av goda samhällsmedborgare avspeglas också i skolornas tillit till expertsystemen. Dels finns tydliga signaler att skolorna själva skall utforma sin verksamhet kring värdegrunden men samtidigt finns det en mycket material kring direktiv hur det skall utformas.
- En annan motsättning utgörs av läroplanens formulering att lärarna skall klargöra och diskutera det vill säga ifrågasätta vilket är ett tydligt exempel på Becks beskrivning av problemen vid övergången mellan "antingen -eller" till "både -och".
- Ett annat exempel är relationen till andra kulturer. Skolan skall se det positiva i en kulturell mångfald men samtidigt klargöra den svenska värdegrunden.

Det finns således ett klart samband mellan den osäkerhet, som framkom i textanalysen av värdegrunden i skolan och Becks och Giddens samhällsteorier.

Diskussion

Reflektion kring uppsatsen

Att arbetet med värdegrunden skulle framstå som komplext och motstridigt upptäckte jag när jag började läsa i litteraturen. Men att det skulle finnas så många olika faktorer och variabler i åsikter och definitionen var jag inte helt klar över. Det finns en del tidigare forskning men den handlar till stor del om detaljer och definition och tittar inte på vilken relation värdegrunden har i samhället. Svårigheten har varit att inte gå på djupet i olika små, i och för sig intressanta detaljer, utan behålla ett övergripande samhällsperspektiv på värdegrunden som helhet. Värdegrunden som forskningsområde är relativt nytt vilket innebär att det är ett ”spretigt” material med mycket olika reflektioner och infallsvinklar som innebär en viss svårighet att sammanställa. Komplexiteten som uppträdde vid genomgången av den tidigare forskningen kring värdegrunden, bekräftas av resultatet som kom fram vid textanalysen av Lpo –94. Textanalysen gav till stor del samma känsla som jag hade vid genomläsning av Lpo –94 det vill säga att det redan i denna grundtext finns motsägelser som bekräftas i debatt och litteratur. Samhällsteorierna med Durkheim, Parsons, Beck och Giddens ger en intressant belysning och förklaring till de fördelar och problem som finns kring värdegrunden.

Det finns åtskilliga områden kring värdegrunden som det forskas kring. Problemen med detta är att vetenskapen inte kan skapa en ”värdegrund” av den karaktär som utmärkte religionen. Vetenskapen är nämligen reflexiv till sin karaktär, vilket yttrar sig i att det som en forskare/författare anser vara helt självklart sedan slås sönder av nästa (vilket i och för sig är en del av forskarrollen). Samtidigt finns det en stor organisation av skolor som skall arbeta med något som hela tiden gungar. Detta stämmer väl överens med parallellen till spänningen mellan ”antingen –eller” och ”både –och”, som framkommit i resultatet.

Att få veta vilka samhällsteoretiska förklaringar till problemet med arbete kring värdegrunden som finns skulle inte vara möjligt att undersöka empiriskt. Det skulle däremot vara möjligt att empiriskt undersöka vilka relationer det finns mellan värdegrunden i skolan och värdegrunden i samhället i övrigt. Då skulle det behövas ett stort underlag och vara utgångspunkten för ett större forskningsprojekt. Däremot skulle det kunna göras fallstudier kring hur olika situationer i skolan hanteras i relation till värdegrunden.

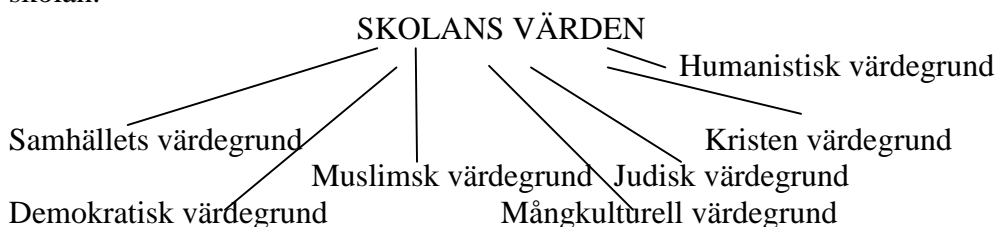
Vad för åtgärder som vidtas när något inte fungerar, anser jag, stämmer väl med vad Beck och Giddens säger. Arbetet med värdegrunden fungerar inte så bra och då tittar experterna inte på om det är rätt i grunden utan det ena projektet efter det andra tillsätts för att diskutera och förklara.

Försök till förklaringsmodell

Värdegrunden har i Lpo-94 och i den efterföljande diskussionen kring skolans värdegrund degraderats till en spretig massa av värden utan tydlig inbördes relation.

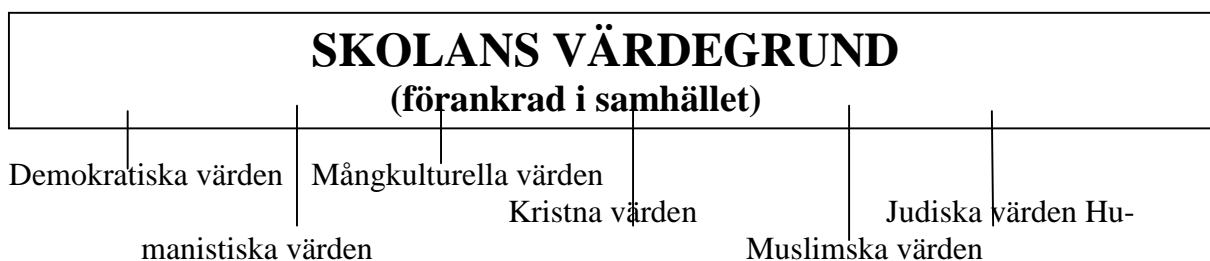
Det finns formulerade tydliga basala värden men funktionen för dessa värden är att skolan skall fungera. De är inte något som skall höja nivån för att skapa ett samhälle med förutsättningar att tillvarata den kulturella mångfalden. Här under är en modell som visar den spretiga massan av värdegrunder som idag är grunden för värdena som gäller i skolan.

Figur 1: Skolans värden som underställs olika värdegrunder.

Denna bild visar hur formuleringarna kring värdegrunden, i sin strävan att tillfredsställa allas olika intressen, gör att det skapas förutsättningar för det okontrollerbara. I sin strävan att innefatta allt och vara öppen för alla olika influenser vet ingen vad som avses med värdegrunden. Denna syn på värden och värdegrunden skapar en förutsättning för motmodernisering och krav på en återgång till de fasta värdena. Skolan har i sin strävan efter att vara öppen och tillåtande kring individuella värden låtit dessa utgöra värdegrunden utan en tydlig struktur. Detta skapar en otydlighet kring vilka värden som är giltiga.

Istället skulle skolan skapa en tydlig överideologisk pluralistisk värdegrund som är förankrad i hela samhället. Skolan kan vara en bra plats att skapa grunden för denna.

Figur 2: En bild för hur värdegrunden innefattar olika värden.

Jag ser alltså mera VÄRDEGRUNDEN som en metafor av ett inneslutande tak som ger utrymme för den värdepluralism som ett värdepluralistiskt samhälle kräver. Det är inte något tak som kommer med krav uppifrån utan mer ett skydd, när det kommer åsikter som strider mot skolans värdegrund. Denna metafor skulle ge tydliga signaler kring vad som avses med värdegrunden. Stommen i detta värdegrundstak skulle exempelvis omfatta det som står i Lpo -94, det vill säga: Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga, utsatta, respekt för miljön och det personliga ansvaret. Dessa värden kan utgöra den överideologi och innefatta den värdepluralitet som det svenska samhället står för. Det handlar om att värdegrunden skall göras tydlig, speciellt i sin roll

kring vad som innefattas och utesluts och vad som skall inkluderas och exkluderas i definitionen. Det skall finnas en stor öppenhet och generositet i mötet mellan alla olika värden och därmed skapa acceptans och respekt för avvikande värden.

Här vill jag återknyta till Andersson (2001) att det är en skillnad i en grund *av* värden som statiskt och en grund *för* värden som en dynamisk process som leder till dialog och reflektion. En av de grundläggande förutsättningarna för att värdepluralismen skall innefattas i värdegrunden är dialog och reflektion men värdegrunden får inte bli otydlig i sin formulering kring respekten för andras åsikter och värde.

Under denna höst 2001 har det tillkommit en ny faktor som vi inte vet vilka konsekvenser det får för det framtida samhället. Jag tänker då på attentaten mot World Trade Center i New York och bombningarna mot Afghanistan. Beck och Giddens talar i sina böcker om konsekvensen av när Östblocket föll samman i samband med murens fall 1989. Nu rubbas även den andra stormakten av en stor kris som vi ännu inte vet hela konsekvensen av. Det gäller nu att världens utveckling går mot öppenhet och kreativa lösningar så att inte de destruktiva krafterna tar över.

Fortsatt forskning

I denna uppsats har jag gjort ett litet nedslag i en mycket komplex fråga. Det har varit svårt att låta bli att gräva ner sig i enskilda detaljer kring klargörandet av enskilda definitioner och funktioner, vilket jag hittat mycket material kring i tidigare forskning. Det finns ett stort utrymme för vidare forskning i detaljer men framför allt kring värdegrunden i stort. Vad kommer värdegrunden att ha för roll i framtidens skola och hur kommer utvecklingen att gå? Kommer vi att hitta en tydlig formulering kring "både –och", faller samhället tillbaka i "antingen –eller" eller finns det någon annan utveckling som vi inte kan se så klart ännu?

Det saknas även empiriska undersökningar kring skolans arbete med värdegrunden. Jag har själv mött lärare som säger sig vilja arbeta mera med värdefrågor i skolan men känner sig pressade av de ökade kraven på elevernas kunskap i basämne. Detta är något som måste utredas och förankras bland lärarna. Jag ser en fara i att arbetet med värdegrunden skall göras till ett separat ämnen och därmed ta extra lektionstid. Det handlar mer om ett grundläggande förhållningssätt. Detta grundläggande förhållningssätt måste genomsyra alla relationer i skolan mellan alla grupper som är inblandade lärare, elever, övrig skolpersonal, skolledning och inte minst elevernas föräldrar.

Ett område som det skulle vara möjligt att undersöka empiriskt är om det finns en relation mellan föräldrars val av friskolor och friskolornas oftast tydliga värdegrund. Är denna segregering bara något negativt eller kan det också vara något som ger utvecklingsmöjligheter och därmed starkare individer?

Det är dock viktigt för skolans utveckling att det inte blir för stor klyfta mellan den forskning som bedrivs och det praktiska arbetet. Lärarna, upplever jag, har en stark tillit till expertsystem som skall berätta för dem hur de skall arbeta samtidigt som det kommer många direktiv från Skolverket och Utbildningsdepartementet att de skall bestämma själva.

Referenser:

Andersson, Bo (2001) *Samhällets värdegrund – en fråga om mångfald, olikheter men lika värde*. Göteborgs Universitet

Andersson, Bo (2001) Värdegrunden, Förintelsen och det kommunikativa handlandet. Tankar utifrån skolans styrdokument och några teorier. I Andersson, Bo red. *Samhällets värdegrund – en fråga om mångfald, olikheter men olika värden*. Göteborgs universitet.

Andersson, Bo (2001) Värdegrunden - och det här numret. I Andersson, Bo, red. *Samhällets värdegrund – en fråga om mångfald, olikheter men olika värden*. Göteborgs universitet.

Bibel (2000)

Beck, Ulrich (1996) *Att uppfinna det politiska*, Bokförlaget Daidalos, Göteborg

Beck, Ulrich (1998) *Risksamhället – På väg mot en annan modernitet*, Bokförlaget Daidalos, Göteborg

Bergström, Göran, Boréus, Kristina (2000) *Textens mening och makt – Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*, Studentlitteratur, Lund

Bergström, Ylva (1999) *Föreställningar av en gemenskap*. Utbildning & Demokrati volym 8, nr 1, 21-50

Boglund, Anders (2000) Strukturalism och funktionalism. I Månsson, Per (red) *Moderna samhällsteorier*, Bokförlaget Prisma,

Boström, Bengt-Ove (2001) Styrning av den svenska skolans värdegrund i kritisk belysning. I Andersson, Bo, *Samhällets värdegrund – en fråga om mångfald, olikheter men olika värden*. Göteborgs universitet.

Fritzell, Christer (1996) *Skolans värdegrund: Samhällsutveckling och pedagogikens demokratisering*, Utbildning & Demokrati 1996, vol 7, nr 2, 41-55

Gerle, Elisabeth (2000) *Mångkulturalism – för vem? Om Sverige i förändring*, Bokförlaget Nya Doxa, Nora

Giddens, Anthony, (1996) *Modernitetens följder*, Studentlitteratur, Lund

Hagström, Ulla-Britt (1995) *Läroplanens värdegrund – kristen etik och västerländsk humanism – kommer den att förändra skolan*. Skolledarhögskolans skriftserie Nr 6/1995, Örebro

Hedin, Christer & Lahdenperä, Pirjo, (2000) *Värdegrund och samhällsutveckling*, Högskoleförlaget vid Lärarhögskolan i Stockholm.

Hedin, Christer, (2001) *Värdegrunden i världsperspektivet*, I Linde, Göran, (2000) *Värdegrunden och svensk etnicitet*, Studentlitteratur, Lund

Häger, Andreas, Kamperin, Rosemarie & Toivio, Michael (1999) *Gemensamhet i mångfalden – En rapport om 32 skolors arbete med värdegrunden i praktisk tillämpning*. Liber Distribution, Stockholm.

Linde, Göran (red) *Värdegrund och svensk etnicitet*, Studentlitteratur, Lund

Liljestrand, Johan (1999) *Fostran mot bestämda värden och värdepluralism – två oförenliga värden i Lpo –94?* Utbildning & Demokrati 1999, vol 8, Nr 1, 127-137

Ljunggren, Carsten (2000) *Pragmatism – politik och filosofi*, ur Utbildning och demokrati – Tidskrift för didaktik och utbildningspolitik 3/2000

Lorentzon, L *Värdegrundsprojektet*. Kontura International Hej skolministern! (2000)

Läraryrket & Lärarnas Riksförbund *Lärares yrkesetik – eleven i centrum* folder som bilaga till Lärarnas tidning nr 42/2001

Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklasser och fritidshem (Lpo 94)

Månson, Per red. (2000) *Moderna samhällsteorier – traditioner, riktningar och teoretiker* Prisma, Stockholm

Nationalencyklopedin (1998) Bokförlaget Bra Böcker AB, Höganäs

Ricoeur, Paul, (1988) *Från text till handling*, Andra upplagan, Symposion Bokförlag & Tryckeri AB, Stockholm/Lund

Roth, Hans Ingvar, (2000) *Den mångkulturella parken – om värdegemenskap i skola och samhälle*, Skolverket, Stockholm

Orlenius, Kennert (2001) *Värdegrunden – finns den?* Runa förlag, Stockholm

Skollagen 1985-12-12

Skolverket, (2000) *En fördjupad studie om värdegrunden – om möten relationer och samtal som förutsättningar för arbetet med de grundläggande värdena*. Skolverket dnr 2000:1613

Skolverket (1999) *Ständigt! Alltid!* Kommentarmaterial om värdegrunden, Liber Distribution, Stockholm

Tham, Amelie red., (2000) *En bok om de grundläggande värdena och skolan*, Skolverket, Stockholm

Utbildningsdepartementet (1997) *En värdegrundad skola – idéer om samverkan och möjligheter* Dnr 1997:57, Fritzes, Stockholm

Zackari, Gunilla & Modigh, Fredrik (2000) *Värdegrundsboken – om samtal för demokrati i skolan*. Värdegrundsprojektet vid Utbildningsdepartementet

Ödman, Per-Johan (1979) *Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik*. Almqvist & Wiksell Förlag AB, Stockholm

Internetreferenser:

www.educ.umu.se/forskning/vgc.html	2001-12-17
www.ibv.liu.se/enheter/pius/forskning/vardegrund_och_demokrati.html	2001-12-17
www.skolverket.se	2001-11-19
www.skolverket.se/studier/vardegrunden/epostlista.shtml	2001-11-19
www.vardegrunden.org.gu.se	2001-12-17

Bilaga 1 Lingvistisktextanalys av Lpo –94

Det finns i Lpo –94 kapitel 1 och 2 olika meningar som innehåller orden värdegrund, värde och värdering. Dessa är:

Detta står	Detta blir konsekvensen vid en analys
1. Kapitel 1. Skolans <i>värdegrund</i> och uppgifter.	I denna skrivning kan ses att det handlar om skolans värdegrund (<i>obestämd form singularis</i>) som är en och dess uppgifter som är flera. Slutsats: Skolan har en värdegrund.
2. Skollagen slår fast att verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska <i>värderingar</i> och att var och en som verkar inom skolan skall främja aktningen för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. (1 kap. 2 och 9)	Den del av meningen som är intressant för analysen är den första delen om värderingar. Denna del anger att skolans verksamhet skall <i>utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar</i> . Det finns inte närmare angivet vad grundläggande demokratiska värderingar innebär utan här finns ett tolknings utrymme. Slutsats: Verksamheten skall utformas efter grundläggande demokratiska värderingar men inte vad detta innebär.
3. Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de <i>värden</i> som vårt samhällsliv vilar på.	Här gäller det gäller det värden (bestämd form pluralis) som vårt samhällsliv vilar på. Det som är intressant är vem som inkluderas eller exkluderas i ”vårt”. Slutsats: Det finns flera värden. Det lämnas ingen förklaring på vem ”vårt” hänvisar till.
4. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika <i>värde</i> , jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de <i>värden</i> som skolan skall gestalta och förmedla.	Här finns det en klar skrivning kring vilka värden som skall förmedla och gestalta. Dessa är: <ul style="list-style-type: none"> • Människolivets okränkbarhet • Individens frihet och integritet • Alla människors lika värde • Jämställdhet mellan kvinnor och män • Solidaritet med svaga och utsatta Här kan, om man vill vara kritisk, upptäckas en motsättning. Individens frihet och integritet kan innebära att de andra punkterna sätts ur spel. Detta skall göras av skolan genom: <ul style="list-style-type: none"> • Gestalta • Förmedla Det finns mängder av exempel från skolan där dessa värden inte gestaltas och/eller förmedlas. Här får det nog betraktas som en färdriktning snarare än ett mål att upp-

	nå.
5. Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald.	Att det i Sverige har fått ett ökat inslag av människor med andra kulturer är klart påtagligt och att vi står inför en ökad globalisering. Det görs i denna skrivning till ett problem eftersom det är höga krav på människors förmåga med kulturell mångfald. Det skrivs inte att det är en stor tillgång med kulturell mångfald. Att leva med och inse går dessutom att tolka på skilda sätt. Att leva med handlar om att acceptera faktum men att inse handlar om att vinna insikt.
6. En trygg identitet och medvetenhet om det egna kulturarvet stärker förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingsgrunder.	Här handlar det om att veta vad det egna kulturarvet är. Kyrkan har tidigare varit den starka kulturbäraren de senaste 1000 åren men sedan 1950-talet då Sverige fick religionsfrihet har det sekulariserats. Det finns på många plan en osäkerhet vad som är kulturbärare idag. Om det brister i identitet och medvetenhet om det egna kulturarvet blir det, enligt skrivningen i meningens svårare att leva sig in i andras villkor och värderingsgrunder.
7. Då värderingar redovisas, skall det alltid klart framgå vem det är som står för dem.	Denna mening handlar om att eleverna har rätt till att veta vem som står för en värdering. Lärarna måste således vara mycket tydliga med när de redovisar sin respektive andras åsikt för att det inte skall finnas tveksamheter när de undervisar. .
8. Alla som verkar i skolan skall dock alltid hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dem.	Här gäller det alla, inte bara lärare och rektorer. Det gäller exempelvis skolmål-tidspersonal, vaktmästare och lokalvårdare. Här blir frågan om dessa personer vet vilka de grundläggande värdena är. De skall inte bara hävda de grundläggande värdena utan också klart ta avstånd från det som strider emot dem.
9. Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värden.	I denna mening förutsätts att undervisningen skall förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värden. Men det räcker inte. Det framgår inte i meningens men kan utläsas senare i texten att det skall genomsyra verksamheten se även punkt 10
Kapitel 2 Mål och riktlinjer	Det handlar i kapitlet om flera normer och

2.1 Normer och värden	flera värden
10. Skolan skall aktivt och medvetet påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dem komma till uttryck i praktisk vardaglig handling.	Här skall skolan aktivt och medvetet påverka eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar. Eleverna skall dessutom stimuleras att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar. I tidigare formulering i punkt 8 är det skollagen som formulerar värdena. Här står det i stället att det är ”vårt samhälles gemensamma värderingar”. Det är inte så lätt se ett helt samhälle med gemensamma värderingar. Dels handlar det här om att: <ul style="list-style-type: none"> • Veta vem ”vårt” avser • vad det innebär att ha gemensamma värderingar och • att dessa värderingar skall komma till uttryck i praktisk vardaglig handling.
11. Läraren skall klargöra och med eleverna diskutera det svenska samhällets värdegrund och dess konsekvenser för det personliga handlandet.	Här måste läraren veta vad det svenska samhällets värdegrund är. Läraren skall både klargöra och diskutera med eleverna. Dessutom skall lärarna klargöra och diskutera vilka konsekvenser det svenska samhällets värdegrund har för det personliga handlandet.
12. Öppet redovisa och diskutera skiljaktiga värderingar, uppfattningar och problem.	I denna mening är öppenheten det viktiga. Det skall finnas utrymme för skiljaktiga värderingar, uppfattningar och problem. Detta blir lite ”å andra sidan” det vill säga eftersom mening 11 handlar om att klargöra och diskutera de svenska värderingarna måste det garaderas med att det finns en öppenhet för skiljaktiga värderingar. I punkterna efter denna i Lpo –94 står att läraren skall förebygga och motverka alla former av kränkande behandling. Öppenheten har således en gräns för vilka värderingar, uppfattningar och problem som skall redovisas och diskuteras. Det får inte vara kränkande.

Det kan tyckas vara en onödigt kritisk och ifrågasättande uttydning av texten men detta är för att klargöra vilka spänningar som finns i enskilda meningar och därmed även i texten som helhet.

Bilaga 2 Rubriker ur resultatet av textanalys

Jag har valt att inordna de olika problemställningar som finns i analysen under ett begränsat antal rubriker så att de kan utgöra grunden för den vidare genomgången av de texter och det material som finns kring värdegrunden.

Rubrik för fortsatt analys	Kopplad till formulering i Lpo -94
A. En värdegrund – flera värdegrunder	1, 6,
B. Samhällets gemensamma värdegrund och mångkulturalism	3, 5, 11
C. Definition av värdegrund: Motsättningar och klargörande	2, 4
D. Värdegrunden som mål eller färdriktning	Rubriken Mål och riktlinjer
E. Lärarnas roll som samhällsfostrare	7, 8, 9, 12
F. Värden i skolan skall omfatta all personal	8, 11